Dziennik Urzędowy
Unii Europejskiej

PL
Seria C

C/2025/773

11.2.2025

Opinia Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego

Przegląd agendy terytorialnej 2030 – W kierunku bardziej zintegrowanego i obywatelskiego podejścia z silniejszym powiązaniem z polityką spójności

(opinia z inicjatywy własnej)

(C/2025/773)

Sprawozdawca: **Stefano PALMIERI**

Doradczynie i doradcy	Marco CELI (z ramienia sprawozdawcy)
Decyzja Zgromadzenia Plenarnego	18.1.2024
Podstawa prawna	Art. 52 ust. 2 regulaminu wewnętrznego
Sekcja odpowiedzialna	Sekcja ds. Unii Gospodarczej i Walutowej oraz Spójności Gospodarczej i Społecznej
Data przyjęcia przez sekcję	6.11.2024
Data przyjęcia na sesji plenarnej	5.12.2024
Sesja plenarna nr	592
Wynik głosowania (za/przeciw/wstrzymało się)	176/0/2

1. Wnioski i zalecenia

1.1. Choć środki udostępnione przez UE są zupełnie niewystarczające do przeciwdziałania tendencjom do centralizacji panującym na jednolitym rynku, to EKES podkreśla strategiczną rolę agendy terytorialnej 2030 (AT2030) w krzewieniu spójności terytorialnej oraz mierzeniu się z wyzwaniami gospodarczymi, społecznymi i środowiskowymi dotyczącymi różnych regionów.

1.2. Komitet uważa, że AT2030 powinna z jednej strony przyczyniać się do propagowania piątej swobody jednolitego rynku – określonej w sprawozdaniu Enrica Letty jako „swoboda pozostania" w wybranym miejscu życia – poprzez gwarantowanie pełnej spójności gospodarczej, społecznej i terytorialnej za pomocą świadczenia usług w interesie ogólnym, zapewnienia odpowiednich połączeń w sieci transportowej, dążenia do zrównoważonych miejsc zamieszkania i jakości życia. Z drugiej strony – zgodnie z opisem zawartym w sprawozdaniu Maria Draghiego – powinna umożliwiać wszystkim obszarom wykorzystanie szans na rozwój lokalny za pomocą działań zapewniających i podnoszących ich konkurencyjność (poprzez zachęcanie do inwestycji w: innowacje, kształcenie i szkolenie ustawiczne, przedsiębiorczość, zrównoważenie środowiskowe, rozwój cyfrowy itd.).

1.3. Komitet zaznacza, że dzięki naciskowi położonemu na bardziej sprawiedliwą i zieloną Europę AT2030 jest dostosowana do długofalowych celów UE i stanowi dobrą podstawę do zintegrowanego planowania przestrzennego.

1.4. EKES zauważa, że choć na szczeblu UE podjęto działania mające na celu przetestowanie i wdrożenie AT2030, to na szczeblu lokalnym i terytorialnym nie doceniono jeszcze w pełni korzyści, które może ona przynieść z punktu widzenia spójności i sprawiedliwego rozwoju.

1.5. Komitet podkreśla znaczenie optymalnego wykorzystania powiązań między AT2030 a polityką spójności. AT2030 jest instrumentem strategicznym wspierającym obszary, który ma na celu wyznaczenie priorytetów z myślą o stawieniu czoła stojącym przed tymi obszarami wyzwaniom, a polityka spójności zapewnia ich realizację poprzez finansowanie ukierunkowanych projektów, a także przyczynia się do zmniejszenia dysproporcji oraz do promowania zrównoważonego wzrostu gospodarczego w różnych regionach UE.

1.6. Komitet uważa, że konieczne jest lepsze informowanie społeczeństwa obywatelskiego oraz jego lepsze włączenie w procesy planowania i wdrażania AT2030, gdyż istnieje ryzyko, że przyjęte zostaną inicjatywy i projekty, które nie będą w pełni odpowiadać potrzebom beneficjentów końcowych polityki i strategii UE, czyli poszczególnych osób oraz partnerów społecznych i gospodarczych.

1.7. EKES zwraca uwagę na kryzysy i zmiany systemowe następujące w UE, a co za tym idzie – na wzrost zakłóceń i zagrożeń (społecznych, gospodarczych, środowiskowych itp.) i proponuje wyraźne podkreślenie potrzeby systematycznego uwzględniania w AT2030 kwestii odporności.

1.8. EKES pozytywnie odnosi się do procesu opracowywania i testowania AT2030, który jest realizowany za pośrednictwem działań pilotażowych, lecz podkreśla, że można by znacznie lepiej stosować narzędzia zintegrowanego rozwoju terytorialnego (społecznego, gospodarczego i środowiskowego) w celu wsparcia realizacji procesów spójności terytorialnej opartych na zasadach odpowiedzialności i pomocniczości. W tym kontekście jest zdania, że projekty pilotażowe powinny jednak obejmować co najmniej jeden region w każdym państwie członkowskim, co obecnie nie ma miejsca.

1.9. Biorąc pod uwagę czynniki wewnętrzne i zewnętrzne, EKES uważa, że spójności, zrównoważonego rozwoju i odporności różnych aspektów terytorialnych UE nie można rozpatrywać oddzielnie za pomocą zwykłych instrumentów. Dlatego też zaleca włączenie agendy terytorialnej do procesu europejskiego semestru zgodnie z wytycznymi przyjętymi przez ESPON.

1.10. Komitet zaleca zapewnienie jak najściślejszej koordynacji AT2030 z polityką spójności. Można to osiągnąć poprzez funkcjonalne partnerstwa pomiędzy obszarami miejskimi i wiejskimi oraz poprzez zintegrowane projekty mające na celu wzmocnienie zrównoważoności i odporności lokalnych systemów gospodarczych, społecznych i środowiskowych (na obszarach miejskich oraz również na ich obszarach funkcjonalnych i peryferyjnych obszarach wiejskich).

1.11. Komitet zwraca uwagę na potrzebę zwiększenia udziału przedstawicieli partnerów społecznych i gospodarczych w ramach zasady partnerstwa w dziedzinie rozwoju terytorialnego (lokalnego i regionalnego). Zaznacza, że dobrym przykładem sprawiedliwej reprezentacji są programy RLKS ([1]), w ramach których z administracji publicznej może pochodzić nie więcej niż 50 % członków partnerstwa.

1.12. EKES podkreśla potrzebę opracowania procesów i inicjatyw mających na celu zwiększenie zgodności AT2030 z potrzebami i wyzwaniami charakterystycznymi dla UE, a także wzmocnienie synergii z kartą lipską i agendą miejską UE.

1.13. Komitet sądzi, że niezbędne jest dostosowanie działań podejmowanych w ramach AT2030 do następujących priorytetów: przeciwdziałanie zmianie klimatu, przystosowanie się do zmiany demograficznej, wzmocnienie zintegrowanego podejścia do zrównoważonego rozwoju terytorialnego, rozwinięcie obywatelskiego i partycypacyjnego podejścia społeczeństwa obywatelskiego.

1.14. EKES podkreśla potrzebę inwestowania w rozwój infrastruktury społecznej w celu poprawy dostępu do usług zdrowotnych i pomocy społecznej, zwłaszcza na obszarach wiejskich i peryferyjnych ([2]). Konieczna jest realizacja inicjatyw ułatwiających integrację migrantów i wspierających społeczności dotknięte spadkiem demograficznym za pomocą programów włączenia społecznego.

1.15. Komitet podkreśla wagę wspierania rozwoju srebrnej gospodarki ([3]) poprzez tworzenie możliwości zatrudnienia i szkolenia dla młodzieży i kobiet, a także zachęcanie do cyfryzacji i innowacji w sektorach, które odpowiadają potrzebom starzejącego się społeczeństwa.

1.16. EKES uważa, że pierwszorzędną kwestią jest krzewienie wyważonego i zrównoważonego rozwoju terytorialnego poprzez ściślejszą współpracę między wszystkimi szczeblami sprawowania rządów i zintegrowaną koordynację polityki regionalnej, transportu, ochrony zdrowia, opieki, ochrony środowiska, energii i rolnictwa. Należy zagwarantować sprawiedliwy podział zasobów i możliwości między wszystkie regiony europejskie poprzez poprawienie infrastruktury transportowej oraz zmniejszenie przepaści cyfrowej w celu zapewnienia lepszej łączności.

([1]) Wyjaśnienie podejścia LEADER / CLLD | Europejska Sieć na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich (ENRD).

([2]) Report of the High-Level Task Force on Investing in Social Infrastructure in Europe, 2018, Boosting Investment in Social Infrastructure in Europe. Fransen, L., del Bufalo, G., Reviglio, E. Discussion Paper 074/January 2018. European Commission – European Association Long Term Investors.

([3]) The EU Commission promotes the Silver Economy | Interreg Europe.

1.17. Komitet sądzi, że zasadnicze znaczenie ma doskonalenie umiejętności administratorów oraz urzędników publicznych w zakresie AT2030 poprzez budowanie zdolności. Dzięki inicjatywom mającym na celu szkolenie i podnoszenie kwalifikacji będą potrafili podołać złożonym wyzwaniom terytorialnym oraz włączyć priorytety agendy do polityki lokalnej, co będzie sprzyjać skuteczniejszemu i bardziej zrównoważonemu sprawowaniu rządów.

1.18. EKES podkreśla konieczność dążenia do bardziej inkluzywnego i partycypacyjnego procesu decyzyjnego na szczeblu terytorialnym poprzez szersze wykorzystanie konsultacji publicznych i procesów partycypacyjnych w celu aktywnego włączenia organizacji społeczeństwa obywatelskiego, partnerów społecznych, fundacji i innych organizacji charytatywnych oraz obywatelek i obywateli. Zasadnicze znaczenie ma zapewnienie społecznościom lokalnym niezbędnych narzędzi i umiejętności wpływania na decyzje dotyczące ich terytorium, a także dążenie do komplementarności między funduszami publicznymi UE w celu większego wzmocnienia pozycji społeczności.

1.19. EKES podkreśla znaczenie zagwarantowania przejrzystości procesów decyzyjnych, co wymaga zapewnienia dostępu do odpowiednich danych i informacji oraz jasnego informowania obywateli o powodach podejmowanych decyzji. By stworzyć sprawiedliwsze społeczeństwo, w decyzjach terytorialnych trzeba uwzględniać wszystkie grupy społeczne, w tym mniejszości i słabsze grupy, dzięki przyjmowaniu strategii politycznych eliminujących nierówności i sprzyjających integracji społecznej.

1.20. EKES popiera współpracę między organami administracji publicznej i zainteresowanymi stronami w zakresie realizacji projektów terytorialnych i nalega na zaangażowanie władz lokalnych w planowanie strategiczne oraz współpracę międzyregionalną.

1.21. Komitet jest zdania, że zasadnicze znaczenie ma wspieranie bardziej demokratycznych, inkluzywnych i odpowiedzialnych systemów rządów, w ramach których obywatele i organizacje społeczeństwa obywatelskiego aktywnie kształtują przyszłość swoich obszarów.

2. **Kontekst i uwagi ogólne**

2.1. AT2030 ([4]) jest dokumentem międzyrządowym, który przyczynia się do spójności terytorialnej UE w sposób przynoszący korzyści wszystkim europejskim obszarom i obywatelom. Chociaż przeznaczone na spójność środki UE były niewystarczające, aby przeciwdziałać tendencjom do centralizacji panującym na jednolitym rynku, to AT2030 oraz Fundusz Spójności umożliwiły stawienie czoła wyzwaniom gospodarczym, społecznym i środowiskowym. AT2030 nie przewiduje co prawda bezpośrednich instrumentów wdrażania, lecz zachęca do uwzględnienia wymiaru terytorialnego we wszystkich strategiach politycznych rządów z myślą o stworzeniu bardziej sprawiedliwej i zielonej Europy.

2.1.1. Środki przydzielone przez UE na spójność były zawsze w dużym stopniu niewystarczające, aby przeciwdziałać tendencjom do centralizacji panującym na jednolitym rynku. Niemniej agenda terytorialna (o ile uznano ją za priorytet) oraz Fundusz Spójności znacznie przyczyniły się do zmierzenia się z wyzwaniami gospodarczymi, społecznymi i środowiskowymi dotyczącymi różnych regionów.

2.1.2. W AT2030 wzmocniono narzędzia dające wszystkim obszarom europejskim i ich mieszkańcom perspektywy rozwoju oraz osiągnięcia spójności (sprawiedliwsza Europa), a także wzmocniono wdrażanie procesów i strategii mających na celu ochronę środowiska oraz wspieranie rozwoju obszarów i systemów gospodarczych za pomocą mechanizmów zgodnych z priorytetami, którymi są zrównoważenie środowiskowe i gospodarka o obiegu zamkniętym (bardziej zielona Europa).

2.2. Zarządzanie AT2030 opiera się na wielopoziomowej współpracy instytucji europejskich, krajowych, regionalnych i lokalnych. Główne aspekty obejmują: koordynację polityki terytorialnej przez Komisję Europejską i państwa członkowskie, czynny udział władz lokalnych i regionalnych w zaspokajaniu potrzeb obszarów oraz mechanizmy monitorowania i oceny w celu zagwarantowania przejrzystości i ciągłego doskonalenia.

2.2.1. W 2021 r. rozpoczęto siedem działań pilotażowych, aby skłonić główne podmioty do działania, co pokazało, w jaki sposób można w praktyce realizować cele AT2030 na szczeblu lokalnym i regionalnym. Te działania, które zostały sfinansowane ze środków zaangażowanych państw członkowskich, mają na celu wypróbowanie innowacyjnych podejść ukierunkowanych na konkretny obszar i dostosowanych do specyfiki lokalnej.

([4]) https://territorialagenda.eu/wp-content/uploads/TA2030_summary_jul2021_pl.pdf.

2.3. Społeczeństwo obywatelskie odgrywa zasadniczą rolę we wdrażaniu AT2030, lecz jego zaangażowanie nie spotyka się jeszcze z wystarczającym uznaniem, o czym świadczą trudności z aktywnym włączeniem partnerów społecznych i gospodarczych, ze szczególnym uwzględnieniem najsłabszych grup społecznych. Konieczne jest zwiększenie udziału społeczeństwa obywatelskiego, by zagwarantować zarządzanie sprzyjające włączeniu społecznemu z uwzględnieniem potrzeb różnych podmiotów terytorialnych. Przyczyni się to do poprawy jakości życia w regionach europejskich.

2.4. AT2030 przyczynia się do większego uwzględnienia wymiaru terytorialnego we wszystkich kierunkach polityki na wszystkich szczeblach sprawowania rządów z punktu widzenia następujących priorytetów:

— spójność terytorialna: dążenie do równowagi i zrównoważonego rozwoju różnych obszarów UE poprzez zmniejszanie dysproporcji gospodarczych, społecznych i kulturowych między nimi,

— partnerstwo i wielopoziomowe sprawowanie rządów: aktywne angażowanie podmiotów terytorialnych na wszystkich szczeblach podejmowania decyzji, szerzenie dialogu i współpracy między różnymi władzami terytorialnymi oraz propagowanie partycypacyjnego zarządzania sprzyjającego włączeniu społecznemu,

— rozwój i konkurencyjność gospodarcza: wspieranie rozwoju gospodarczego, innowacji i konkurencyjności europejskich regionów i obszarów poprzez rozwijanie przedsiębiorczości, zatrudnienia, cyfryzacji i dostępu do infrastruktury,

— zrównoważenie środowiskowe i zrównoważony rozwój społeczny: zapewnienie zrównoważenia środowiskowego i zrównoważonego rozwoju społecznego europejskich obszarów poprzez wspieranie przejścia na gospodarkę niskoemisyjną o obiegu zamkniętym, ochrony środowiska i zasobów naturalnych, a także harmonijnego współistnienia działalności człowieka ze środowiskiem.

2.5. AT2030 może pomóc obszarom europejskim w stawieniu czoła wyzwaniom, którym ze względu na ich złożoność i wagę nie podołają one w pojedynkę z wykorzystaniem zwykłych narzędzi, a mianowicie:

— spójność terytorialna: zapewnienie wszystkim regionom UE równych szans na rozwój gospodarczy i społeczny,

— zrównoważenie środowiskowe: propagowanie zrównoważonego rozwoju uwzględniającego potrzeby środowiskowe i zapewniającego ochronę zasobów naturalnych zgodnie z celami zrównoważonego rozwoju,

— konkurencyjność gospodarcza: wspieranie wzrostu gospodarczego i innowacji we wszystkich regionach Europy, by zagwarantować tworzenie miejsc pracy i dobrobyt gospodarczy,

— terytorialne sprawowanie rządów: poprawa sprawowania rządów na szczeblu regionalnym i lokalnym poprzez zaangażowanie wszystkich odpowiednich podmiotów w kształtowanie polityki terytorialnej,

— koordynacja polityki: dążenie do większej spójności i koordynacji między europejskimi i krajowymi strategiami politycznymi w celu skutecznego wykorzystania zasobów i możliwości terytorialnych,

— włączenie społeczne: zapewnienie wszystkim ludziom – niezależnie od miejsca zamieszkania – dostępu do takich samych możliwości uczestnictwa w życiu gospodarczym, społecznym i politycznym.

2.6. O powiązaniach między AT2030, kartą lipską i europejską agendą miejską (zob. „Przegląd AT2030, karty lipskiej i agendy miejskiej dla UE” ([5])) świadczą ich wspólne cele, zasady przewodnie oraz podejścia strategiczne. Chociaż dokumenty te mają różne punkty ciężkości i zostały opracowane w odmiennym kontekście, to zazębiają się ze sobą i wzajemnie się wzmacniają, czemu przyświeca dążenie do zrównoważonego i zintegrowanego rozwoju terytorialnego i miejskiego w całej UE.

2.6.1. Jeśli chodzi o powiązanie z AT2030, należy podkreślić priorytety wyznaczone w porozumieniu lublańskim i jego wieloletnim programie prac na lata 2022–2026, a mianowicie: lepsze stanowienie prawa, lepsze finansowanie i pogłębienie wiedzy (są to trzy filary porozumienia, które zgodnie z deklaracją polityczną powinny być skoordynowane z innymi europejskimi i międzynarodowymi programami zrównoważonego rozwoju obszarów miejskich).

([5]) Opinia Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego „Przegląd agendy terytorialnej UE, karty lipskiej i agendy miejskiej dla UE” (Dz.U. C 429 z 11.12.2020, s. 145).

2.7. AT2030 jest ściśle powiązana z różnymi strategiami oraz kierunkami polityki UE. Te powiązania przejawiają się we wspólnych celach, komplementarności działań i synergii finansowania.

2.7.1. **Polityka spójności** ([6])**:** AT2030 ma na celu zmniejszenie dysproporcji terytorialnych i sprzyjanie zrównoważonemu rozwojowi, które są również głównymi celami polityki spójności UE. Europejskie fundusze strukturalne i inwestycyjne (fundusze ESI), zwłaszcza Europejski Fundusz Rozwoju Regionalnego (EFRR) i Europejski Fundusz Społeczny (EFS), wspierają projekty odzwierciedlające priorytety agendy, takie jak zrównoważenie środowiskowe i włączenie społeczne.

2.7.2. **Europejski Zielony Ład:** AT2030 przyczynia się do urzeczywistnienia Europejskiego Zielonego Ładu, dzięki któremu Unia ma do 2050 r. stać się pierwszym kontynentem neutralnym dla klimatu. Inicjatywy terytorialne wspierane w ramach agendy, takie jak zrównoważony rozwój obszarów miejskich oraz zintegrowane gospodarowanie zasobami naturalnymi, są zgodne z celami Zielonego Ładu.

2.7.3. **Wspólna polityka rolna** ([7])**:** AT2030 przyczynia się do zrównoważonego rozwoju terytorialnego obejmującego zarówno obszary miejskie, jak i wiejskie poprzez gwarantowanie spójności terytorialnej.

2.7.4. **Strategia na rzecz bioróżnorodności 2030** ([8])**:** AT2030 przyczynia się do ochrony różnorodności biologicznej poprzez popularyzację zrównoważonych praktyk użytkowania gruntów i ochronę siedlisk przyrodniczych zgodnie z celami unijnej strategii na rzecz bioróżnorodności 2030.

2.7.5. **Plan działania dotyczący gospodarki o obiegu zamkniętym** ([9])**:** AT2030 wspomaga przejście na gospodarkę o obiegu zamkniętym, promując zrównoważone gospodarowanie zasobami i recykling, zgodnie z Planem działania UE dotyczącym gospodarki o obiegu zamkniętym.

2.7.6. **Europejska strategia cyfrowa** ([10])**:** AT2030 zachęca do włączenia cyfrowego i innowacji technologicznych na poszczególnych obszarach, gdyż przyczynia się do realizacji celów europejskiej strategii cyfrowej dotyczących poprawy łączności i umiejętności cyfrowych.

2.8. Co się tyczy polityki spójności i instrumentów wdrożeniowych na lata 2021–2027, Komitet podkreśla bezpośredni związek między AT2030 a piątym celem strategicznym „Europa bliższa obywatelom" ([11]). Dlatego też zwraca uwagę na strategiczną rolę, jaką we wdrażaniu AT2030 odgrywają instrumenty zintegrowanego programowania zwane ZIT ([12]) (zintegrowane inwestycje terytorialne) i RLKS ([13]) (rozwój lokalny kierowany przez społeczność) oraz programy europejskiej współpracy terytorialnej (Interreg) ([14]).

2.8.1. ZIT i RLKS, które zostały wprowadzone w 2014 r. na podstawie doświadczeń zebranych w ramach LEADER, a następnie udoskonalone na lata 2021–2027, pokazują znaczenie zintegrowanych strategii terytorialnych dla spójności. Sprzyjają oddolnemu podejściu do rozwoju terytorialnego z udziałem samorządów lokalnych i regionalnych poprzez usprawnienie dialogu między zainteresowanymi stronami oraz rozwijanie współpracy między sektorem publicznym i prywatnym, a także między różnymi szczeblami sprawowania rządów.

2.8.2. Programy Interreg odgrywają zasadniczą rolę we wspieraniu AT2030 – ram strategicznych mających na celu wyważony i zrównoważony rozwój terytorialny w Europie, zachęcając do wspólnego rozwoju obszarów przygranicznych (wymiar transgraniczny), poprawiając integrację sieci transportowych, ochronę środowiska i zarządzanie zasobami naturalnymi z szerszej perspektywy (wymiar transnarodowy) oraz sprzyjając dzieleniu się wiedzą i umiejętnościami z myślą o bardziej jednorodnym rozwoju terytorialnym (wymiar międzyregionalny).

([6]) Dz.U. L 231 z 30.6.2021, s. 159.
([7]) https://www.consilium.europa.eu/pl/policies/cap-introduction/.
([8]) COM(2020) 380 final.
([9]) COM(2020) 98 final.
([10]) COM(2020) 67 final.
([11]) Dz.U. L 231 z 30.6.2021, s. 159.
([12]) Inforegio – Zintegrowane Inwestycje Terytorialne (europa.eu).
([13]) https://ec.europa.eu/regional_policy/en/information/publications/guidelines/2014/guidance-on-community-led-local-development-in-european-structural-and-investment-funds.
([14]) Dz.U. L 231 z 30.6.2021, s. 94.

2.9. Na realizację AT2030 nie przeznaczono konkretnej puli środków finansowych. Opiera się ona na różnych dostępnych państwom członkowskim i regionom instrumentach finansowych, które można podzielić na dwie główne kategorie: programy objęte zarządzaniem pośrednim i bezpośrednim. Te programy przyczyniają się do realizacji wszystkich aspektów terytorialnych AT2030 pod kątem celów gospodarczych, środowiskowych i społecznych. Odnotowuje się niewielką zdolność do wdrażania procesów, które pozwoliłyby wykorzystywać programy w oparciu o komplementarność i synergię.

2.9.1. Jeśli chodzi o programy objęte zarządzaniem pośrednim realizowane w latach 2021–2027, Komitet podkreśla następujące instrumenty:

— Europejski Fundusz Rozwoju Regionalnego (EFRR) ([15]),

— Europejski Fundusz Społeczny (EFS) ([16]),

— Fundusz Spójności ([17]),

— Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich (EFRROW) ([18]),

— Europejski Fundusz Morski i Rybacki (EFMR) ([19]).

2.9.2. Co się tyczy programów objętych zarządzaniem bezpośrednim realizowanych w latach 2021–2027, zwraca się uwagę na następujące programy:

— „Horyzont Europa" ([20]),

— LIFE ([21]),

— Erasmus+ ([22]),

— InvestEU ([23]).

3. **Wyniki agendy terytorialnej 2030**

3.1. Wdrażanie AT2030 przebiegło pomyślnie na szczeblu terytorialnym zarówno pod względem projektów pilotażowych mających na celu zbadanie wykonalności działań i zmierzenie ich skuteczności, jak i procesów realizowanych przez podmioty publiczne i prywatne na szczeblu terytorialnym NUTS2 ([24]) oraz NUTS3 ([25]).

3.2. Jeśli chodzi o projekty pilotażowe ([26]), wyniki pokazują, jak ważne dla osiągnięcia celów AT2030 są wielopoziomowa współpraca i podejście ukierunkowane na konkretny obszar. Połączenie innowacji, uczestnictwa i dostosowania do specyfiki lokalnej okazało się skuteczną strategią sprostania wyzwaniom związanym ze zrównoważonym rozwojem:

3.2.1. **Pogłębienie współpracy wielopoziomowej:** działania pilotażowe sprzyjały ścisłej współpracy między samorządami lokalnymi i regionalnymi a rządami krajowymi. Dzięki temu udało się osiągnąć większą spójność polityki i strategii rozwoju terytorialnego.

([15]) Dz.U. L 231 z 30.6.2021, s. 60.
([16]) Dz.U. L 231 z 30.6.2021, s. 21.
([17]) Dz.U. L 231 z 30.6.2021, s. 60.
([18]) Dz.U. L 435 z 6.12.2021, s. 1.
([19]) Dz.U. L 247 z 13.7.2021, s. 1.
([20]) Dz.U. L 170 z 12.5.2021, s. 1.
([21]) Dz.U. L 172 z 17.5.2021, s. 53.
([22]) Dz.U. L 189 z 28.5.2021, s. 1.
([23]) Dz.U. L 107 z 26.3.2021, s. 30.
([24]) NUTS2: podstawowe regiony, w których realizowana jest polityka regionalna.
([25]) NUTS3: małe regiony, w których prowadzi się konkretne badania.
([26]) Territorial Agenda 2030 | A future for all places.

3.2.2. **Innowacyjne i dostosowane rozwiązania:** opracowano i wprowadzono nowatorskie rozwiązania dostosowane do specyfiki lokalnej. Były one ukierunkowane na specyficzne problemy w różnych regionach, co zwiększyło skuteczność działań.

3.2.3. **Uczestnictwo i zaangażowanie zainteresowanych stron:** za pomocą dialogów mających na celu osiągnięcie konsensusu udało się włączyć szerokie spektrum zainteresowanych stron, w tym obywateli, przedsiębiorstwa, NGO i instytucje akademickie. Dzięki temu przyjęte rozwiązania zostały szeroko rozpowszechnione i poparte przez społeczność.

3.2.4. **Podniesienie jakości życia:** działania pilotażowe doprowadziły do wymiernej poprawy jakości życia zaangażowanych społeczności. Poczyniono na przykład postępy w zakresie zrównoważenia środowiskowego, infrastruktury, usług publicznych i lokalnego rozwoju gospodarczego.

3.2.5. **Możliwe do powielenia wzorce:** projekty pilotażowe dostarczyły skutecznych modeli, które można powielić w innych regionach. Te modele zapewniają praktyczne wytyczne dotyczące realizacji strategii rozwoju terytorialnego w różnych warunkach.

3.2.6. **Dobrobyt gospodarczy i zrównoważony rozwój:** inicjatywy przyczyniły się do lokalnego zrównoważonego rozwoju gospodarczego poprzez ograniczenie wpływu na środowisko i optymalne wykorzystanie zasobów lokalnych. Dzięki temu zwiększyła się odporność i zrównoważoność gospodarek.

3.2.7. **Większe zdolności instytucjonalne:** dzięki współpracy i wymianie wiedzy instytucje lokalne i regionalne zwiększyły swoje zdolności do planowania i realizacji skutecznej polityki.

3.2.8. Chociaż na etapie wdrażania AT2030 wskazano 52 inspirujące przykłady (projekty, inicjatywy i narzędzia) stosowania podejścia terytorialnego do opracowywania i realizacji polityki spójności, to rozkład działań pilotażowych w Europie jest w rzeczywistości całkowicie nierównomierny.

3.2.8.1. Niemieckie władze krajowe i regionalne uczestniczą w pięciu działaniach pilotażowych. W Polsce odnotowano trzy działania pilotażowe, a w Austrii, Szwajcarii, Francji, Luksemburgu, Portugalii, Słowenii i Norwegii – dwa. Władze Belgii, Czech, Hiszpanii, Chorwacji, Irlandii, Niderlandów, Rumunii i Szwecji są zaangażowane w inicjowanie i wdrażanie zaledwie jednego działania pilotażowego. Inne państwa członkowskie nie są zaangażowane w działania pilotażowe AT2030. Dosyć osobliwe wydaje się to, że niektóre państwa członkowskie w basenie Morza Śródziemnego nie uczestniczą w działaniach pilotażowych AT2030 (na przykład Włochy i Grecja) bądź ich udział jest bardzo ograniczony (Hiszpania). To samo dotyczy państw członkowskich położonych w Europie Wschodniej.

3.3. Jeśli chodzi o podejmowanie działań przez organy publiczne lub prywatne na obszarach NUTS 2 i NUTS 3, odnotowano wyniki w wymiarze gospodarczym, środowiskowym i społecznym, zwłaszcza dzięki realizacji inicjatyw wspieranych w ramach zarządzanych pośrednio programów europejskich:

3.3.1. **Zwiększenie spójności terytorialnej:** zmniejszenie dysproporcji społecznych i gospodarczych z myślą o większej spójności terytorialnej poprzez ukierunkowany przydział europejskich funduszy strukturalnych i inwestycyjnych (funduszy ESI), z których sfinansowane zostały projekty w zakresie infrastruktury, rozwoju obszarów miejskich i wiejskich, a także inicjatywy społeczne i gospodarcze.

3.3.2. **Integracja polityki terytorialnej:** propagowanie zintegrowanego podejścia do planowania przestrzennego poprzez zachęcanie do współdziałania między różnymi kierunkami polityki UE, takimi jak polityka spójności, wspólna polityka rolna (WPR) i Europejski Zielony Ład. Dzięki temu udało się osiągnąć większą synergię między celami rozwoju terytorialnego a innymi nurtami polityki wspólnotowej.

3.3.3. **Rozwijanie zdolności na szczeblu lokalnym i regionalnym:** doskonalenie zdolności technicznych i administracyjnych władz lokalnych i regionalnych poprzez ułatwianie opracowywania i realizacji złożonych oraz zrównoważonych projektów.

3.3.4. **Sprzyjanie zrównoważonemu rozwojowi:** zwiększenie zrównoważności środowiskowej, w tym rewitalizacja zdegradowanych obszarów miejskich, efektywność energetyczna, zrównoważona mobilność oraz zintegrowane gospodarowanie zasobami naturalnymi.

3.3.5. **Pogłębianie współpracy terytorialnej:** optymalne wykorzystanie współpracy transgranicznej, transnarodowej i międzyregionalnej poprzez takie programy jak Interreg, które ułatwiły wymianę dobrych praktyk i realizację wspólnych projektów regionów europejskich.

3.3.6. **Włączenie zainteresowanych podmiotów:** zwiększenie udziału partnerów społecznych i gospodarczych, w tym obywateli, przedsiębiorstw, NGO i instytucji akademickich, w procesie decyzyjnym i planowaniu przestrzennym. Dzięki temu udało się zwiększyć przejrzystość i akceptację polityki terytorialnej.

4. Przyszłe perspektywy agendy terytorialnej 2030: dalsze kroki

4.1. Przyszłość AT2030 jest ściśle powiązana z transformacją procesów rozwoju i spójności obszarów europejskich. Szczególną uwagę w tych procesach należy zwrócić na zmiany demograficzne.

4.1.1. Co się tyczy zmian demograficznych, niezbędne będzie wspieranie inicjatyw i działań strategicznych, które umożliwią wszystkim regionom europejskim przystosowanie się do skutków krótko- i średnioterminowych w sposób zrównoważony i sprzyjający włączeniu społecznemu. Konkretnie zaś konieczne będą:

— rozwinięcie infrastruktury społecznej: poprawa dostępu do usług zdrowotnych i pomocy społecznej, zwłaszcza na obszarach wiejskich i peryferyjnych,

— dążenie do włączenia społecznego: inicjatywy na rzecz lepszej integracji migrantów oraz wsparcia społeczności doświadczających spadku demograficznego,

— rozwój lokalnej gospodarki pod kątem srebrnej gospodarki: tworzenie możliwości zatrudnienia i szkoleń dla młodych ludzi i dla kobiet, zachęcanie do cyfryzacji i innowacji.

4.2. W ramach AT2030 należy wzmocnić zintegrowane podejście do wspierania wyważonego i zrównoważonego rozwoju terytorialnego w UE, stawiając na całościową wizję powiązań między różnymi obszarami polityki sektorowej i szczeblami sprawowania rządów.

4.2.1. **Spójność terytorialna:** dążenie do zrównoważonego podziału zasobów i możliwości między różnymi regionami europejskimi poprzez zmniejszanie dysproporcji terytorialnych. Rozwijanie działań mających na celu zapewnienie wszystkim regionom, w tym słabiej rozwiniętym, dostępu do możliwości rozwoju gospodarczego i społecznego.

4.2.2. **Wielopoziomowe sprawowanie rządów:** propagowanie ścisłej współpracy między lokalnymi, regionalnymi, krajowymi i europejskimi szczeblami sprawowania rządów w celu zapewnienia spójności polityki i interwencji.

4.2.3. **Integracja polityki sektorowej:** zadbanie o koordynację i synergię polityki w dziedzinie rozwoju regionalnego, transportu, ochrony środowiska, energii, rolnictwa itd. poprzez popularyzację takich narzędzi zintegrowanego rozwoju terytorialnego, jak ZIT i RLKS, które umożliwiają równoczesne uwypuklenie aspektów gospodarczych, społecznych i środowiskowych z uwzględnieniem różnych wymiarów terytorialnych.

4.2.4. **Zrównoważony rozwój i odporność:** propagowanie praktyk, które zmniejszają wpływ na środowisko i sprzyjają długoterminowemu zrównoważeniu, oraz wspieranie środków mających na celu zwiększenie odporności regionów i obszarów na zmianę klimatu poprzez zwiększenie zdolności przystosowawczych społeczności i infrastruktury.

4.2.5. **Konkurencyjność terytorialna:** wspieranie innowacji, badań i rozwoju w celu podniesienia konkurencyjności regionów europejskich poprzez rozwój gospodarek lokalnych z wykorzystaniem polityki sprzyjającej przedsiębiorczości, cyfryzacji, dostępowi do rynków światowych i dostosowaniu umiejętności pracowników.

4.2.6. **Dostępność i łączność:** poprawa infrastruktury transportowej w celu podniesienia jakości sieci połączeń między regionami i z resztą świata oraz zmniejszenie przepaści cyfrowej, aby wszystkie obszary i społeczności lokalne mogły korzystać z możliwości związanych z gospodarką cyfrową, ze szczególnym uwzględnieniem obszarów znajdujących się w niekorzystnym położeniu geograficznym.

4.2.7. **Jakość życia i dobrostan:** zapewnienie wszystkim regionom wysokiej jakości podstawowych usług publicznych, takich jak opieka zdrowotna, edukacja i usługi społeczne, a także dążenie do zdrowego i bezpiecznego środowiska życia ze szczególnym uwzględnieniem jakości powietrza, wody, gleby i terenów zielonych.

4.2.8. **Monitorowanie i ocena:** stosowanie konkretnych wskaźników monitorowania postępów w realizacji polityki terytorialnej oraz oceny wpływu działań nie tylko w drodze analizy ilościowej, lecz również poprzez wyznaczenie wskaźników mierzących jakość podejmowanych działań.

4.3. Podstawowe znaczenie dla zrównoważonego rozwoju w regionach UE ma włączenie AT2030 do europejskiego semestru. To podejście umożliwia dostosowanie polityki terytorialnej i strategii gospodarczych, gwarantuje skoordynowaną reakcję na trudności lokalne i zwiększa widoczność kwestii związanych ze spójnością. Przyczynia się również do zmniejszenia dysproporcji regionalnych oraz do krzewienia wzrostu sprzyjającego włączeniu społecznemu poprzez maksymalne zwiększenie wpływu polityki publicznej.

4.3.1. Koordynacja strategiczna: EKES uważa, że spójności, zrównoważonego rozwoju i odporności obszarów terytorialnych UE nie można rozpatrywać oddzielnie za pomocą zwykłych instrumentów. Dlatego też zaleca włączenie agendy terytorialnej do procesu europejskiego semestru zgodnie ze stanowiskiem przyjętym przez ESPON.

4.4. Wzmocnienie podejścia obywatelskiego i większe zaangażowanie społeczeństwa obywatelskiego w AT2030 są konieczne do zapewnienia bardziej inkluzywnego, demokratycznego i zrównoważonego rozwoju terytorialnego. Konieczne jest doskonalenie mechanizmów uczestnictwa, które umożliwiają organizacjom społeczeństwa obywatelskiego i obywatelom czynny udział w procesach decyzyjnych: od planowania polityki terytorialnej do jej realizacji i oceny.

4.4.1. **Udział partnerów społecznych i gospodarczych:** konieczne jest dążenie do szerszego wykorzystania instrumentów konsultacji publicznych i procesów uczestnictwa, by włączyć organizacje społeczeństwa obywatelskiego, fundacje oraz inne organizacje charytatywne i obywateli w proces decyzyjny.

4.4.2. **Wzmocnienie pozycji społeczności:** niezbędne jest zapewnienie społecznościom lokalnym i grupom społecznym narzędzi i umiejętności koniecznych do aktywnego udziału w podejmowaniu decyzji w sprawie ich terytorium oraz wpływania na te decyzje. Kwestią priorytetową jest doskonalenie wiedzy oraz umiejętności administratorów i urzędników władz lokalnych w dziedzinie narzędzi i metod przewidzianych w AT2030 w celu zwiększenia ich udziału w AT2030 oraz ułatwienia im dostępu do związanych z nią możliwości, a także w celu przyczynienia się do komplementarności między wszystkimi funduszami publicznymi UE, by wesprzeć procesy wdrażania.

4.4.3. **Przejrzystość i dostęp do informacji:** zagwarantowanie dostępu do odpowiednich danych i informacji na temat rozwoju terytorialnego i polityki publicznej oraz zapewnienie przejrzystości procesów decyzyjnych i jasnego informowania obywateli o powodach podejmowanych decyzji.

4.4.4. **Integracja społeczna i włączenie:** zatroszczenie się o to, by wszystkie grupy społeczne, w tym mniejszości i słabsze grupy, były reprezentowane i mogły zabrać głos w sprawie decyzji terytorialnych. Ponadto zasadnicze znaczenie ma to, by strategie polityczne sprzyjały integracji i spójności społecznej, przeciwdziałając nierównościom i dyskryminacji, a także propagując i stosując podejście horyzontalne oparte na solidarności i sprawiedliwości międzypokoleniowej ([27]).

4.4.5. **Współpraca między sektorami:** wspieranie współpracy między organami administracji publicznej, przedsiębiorstwami prywatnymi i organizacjami społeczeństwa obywatelskiego w celu realizacji projektów terytorialnych. Władze lokalne mają zasadnicze znaczenie dla przekucia celów AT2030 w konkretne działania poprzez planowanie strategiczne, gospodarowanie zasobami, współpracę międzyregionalną oraz zaangażowanie społeczności.

4.4.6. **Monitorowanie i wspólna ocena:** zagwarantowanie udziału przedstawicieli społeczeństwa obywatelskiego w procesach monitorowania i oceny projektów oraz polityki terytorialnej.

([27]) Opinia Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego – Promowanie europejskiej solidarności międzypokoleniowej – w kierunku podejścia horyzontalnego UE (Dz.U. C, C/2024/6869, 28.11.2024, ELI: http://data.europa.eu/eli/C/2024/6869/oj).

4.4.7. **Rządy demokratyczne:** krzewienie bardziej demokratycznego, inkluzywnego i odpowiedzialnego sprawowania rządów, w którym obywatele i przedstawiciele społeczeństwa obywatelskiego są nie tylko beneficjentami polityki, lecz również aktywnymi uczestnikami kształtowania przyszłości danego obszaru.

Bruksela, dnia 5 grudnia 2024 r.

Przewodniczący
Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego
Oliver RÖPKE